

Йоана Млечко (Силезия, Польша)

BULGARSKIE CHRONONIMY CYKLU DOROCZNEGO (CYKL WIOSENNY)

BULGARIAN CHRONONYMES OF THE ANNUAL CYCLE (SPRING CYCLE)

The article presents the analysis of chrononymes connected with five early-spring Bulgarian folk festivals (st. Tryphon's day, Bogurodzica [Mother of Christ] – Orthodox celebration of the Meeting with Christ, st. Simeon's day, st. Charalambos' day, st. Blaise of Sebaste's day). In the excerpted names, both syntactic as well as analytic structures were authenticated, and within their limits – phonetic, word-formative and lexical variants.

Due to their motivation, they create three basic models the two former of which may overlap: 1) names based on name and/or nickname of a festival patron; 2) names referring to folk beliefs connected with a given festive day; 3) names referring to the ritual context – rituals undertaken during the commemoration of a festival.

Key words: onomastics, folk calendar, spring annual cycle, rite

Przedmiotem artykułu są chrononimy pięciu wczesnowiosennych bułgarskich świąt ludowych¹, przypadających w dni, którym patronują Bogurodzica (cerkiewne święto Spotkania Pańskiego) oraz święci: Tryfon, Symeon, Charalambos i Błażej. Materiał językowy pochodzi z opracowań etnograficznych, rejestrujących przebieg obrzędowości cyklu dorocznego w różnych rejonach Bułgarii². Ekscerpowane nazwy zostały zanalizowane pod kątem formalnym (podział na struktury syntetyczne i analityczne, a w ich obrębie na warianty fonetyczne i gramatyczne) oraz semantycznym (podział ze względu na motywację – odwołanie do kontekstu wierzeniowego lub obrzędowego).

DZIEŃ ŚW. TRYFONA (I II)

Wśród chrononimów związanych z dniem św. Tryfona występują zarówno pojedyncze leksemy, jak i struktury analityczne. Najliczniej reprezentowane są nazwy syntetyczne tworzące dwie grupy. Pierwsza z nich obejmuje formacje będące imieniem patrona święta (*Трифон, Трифун, Трихун, Трифуня, Трифуку, Трифунчето, Трифуницте*) lub jego przydomkiem (*Зарезан, Порезан, Резан*). Drugą grupę tworzą złożenia, w których członem określającym jest rzeczownik *ден*, zaś w funkcji członu określającego występują: 1) imię świętego (*Трифунден*); 2) przymiotnik dzierżawczy na *-ов/-уф* (wariant ludowy sufiksu ze zredukowaną samogłoską nieakcentowaną i ubezdźwięcznioną spółgłoską wygłosową) derywowany od imienia świętego lub jego przydomka (*Трифоновден, Триуновден, Триунуфден, Зарезановден, Резановден*); 3) przymiotnik dzierżawczy na *-ин* utworzony od rzeczownika pospolitego *звяр* (*Зверинден*). Tylko jeden chrononim syntetyczny (*Сечко*) nie nawiązuje do św. Tryfona.

Notowane nazwy analityczne występują głównie pod postacią zestawienia imienia świętego z jego przydomkiem (*Трифон Зарезан, Трифун Зарезан, Триун Зарезан, Прѣв Трифон зарезан, Трифон Чипия, Трифон пияница*), rzadziej – z przymiotnikiem *свети* (*Св. Трифон*). Pojedyncze poświadczenia mają nazwy: *Ден на лозаря, Зверски празник, Вълчи празник, Мишкин празник, Мишкин ден, Сечко-Дечко*.

Zarówno w formacjach syntetycznych, jak i analitycznych imię patrona święta przyjmuje różne postaci fonetyczne, rejestrujące charakterystyczne cechy dialektalne, takie jak redukcja samogłoski nieakcentowanej (*o > y*), zanik spółgłoski *ф* lub jej substytucja (Стойков 2002: 211–212, 215–216, Селимски 2006: 61). Z kolei warianty morfologiczne różnią się formą liczby lub sufiksami tworzącymi zdrobnienia.

Chrononimy wykorzystujące przydomek świętego bazują na ludowych legendach. Według jednej z nich św. Tryfon, brat Bogurodzicy, naśmiewał się z niej, że po połogu idzie do cerkwi modlić się, a przecież urodziła dziecko jako panna. Został przez nią za to przeklęty – zamiast gałązki winorośli, odciał sobie (*отрязал си*) sierpakiem nos (БМЕР 1994: 378)³. Stąd nazwy typu *Порезан, Трифон Зарезан*⁴, *Трифон Чипия* ‘z małym, zadartym nosem’ (Геров 5: 554) czy *Зарезановден* i *Резановден*.

Do obrzędowości dnia św. Tryfona, zwłaszcza jej kodu personalnego i akcyjnego, odsyła poświadczony w Sakarze chrononim *Ден на лозаря* ‘dzień hodowcy winorośli’⁵ – wszędzie tam, gdzie są winnice, 1 lutego odbywa się rytualne przycinanie przez mężczyzn gałązek z pędów winorośli (*зарязване на лозята*)⁶. O związkach świętego z hodowlą winorośli może świadczyć także określanie go przydomkiem Pijak⁷ (*Трифон пияница*).

Nazwy *Зверинден*, *Зверски празник*, *Вълчи празник* wskazują na dzień św. Tryfona jako jeden z trzech dni poświęconych kultowi zwierząt związanych ze sferą chtoniczną⁸, o czym świadczą podejmowane działania apotropeiczne oraz powszechnie obowiązujące zakazy (Василева 1974: 316, Попов 1994: 95, Гребенарова 1996: 321). I tak oto w Łoweskim Kraju kobiety zszywają przednią i tylną połą swoich spódnic, żeby symbolicznie zaszyć pyski wilkom albo związuje czerwona nitką nożyce *за да не се отварят устата на вълка* (Попов 1999: 305), a w Sakarze, gdzie odnotowany został chrononim *Мишкени дни* na oznaczenie 1 lutego oraz poprzedzających go 30 i 31 stycznia, nie mogą prząść, tkąć i robić na drutach, żeby myszy nie gryzły upraw i ubrań (Райчева-Ганева 2002: 337).

Na tle omówionych chrononimów wyróżniają się *Сечко*⁹ i *Сечко-Дечко*¹⁰ – pierwotnie ludowe nazwy miesiąca, w którym obchodzony jest dzień św. Tryfona.

BOGURODZICA (2 II)

Większość nazw odnoszących się do tej daty stanowią struktury analityczne. Poza połączeniem *Света Богородица*, wystąpiły jeszcze: *Зимна Богородица*, *Света Богородица Зимна*, *Трифенова Богородица*, *Вълча/Вучата Богородица*, *Сечко-Дечко*.

Zestawienia z przymiotnikiem *зимна* wpisują się w model właściwy dla chrononimów nazywających święta, których patron łączony jest z dwoma dniami kalendarzowymi. Występują one odpowiednio z określeniem *зимен/зимна* lub *летен/лятна*, co wynika z tradycyjnego dzielenia roku kalendarzowego na dwa cykle przyrodniczo-gospodarskie – zimowy i letni (БМЕР 1994: 147). Identyfikującą funkcję pełnią także pierwsze człony w nazwach *Трифенова* i *Вълча/Вучата Богородица*. Określenie *Трифенова* lokuje święto w miesiącu, w którym przypada dzień św.

Tryfona, podczas gdy nazwy z przymiotnikiem *вълча* i jego wariantem fonetycznym *вуча*, rejestrującym typowe dla wielu dialektów przejście *ъл* w *у* (Стойков 2002: 220), są wyraźnym odwołaniem do warstwy wierzeniowej święta. Wyobraźnia ludowa widzi w wilkach stworzenia niebezpieczne dla człowieka i dobytku, co skutkuje przestrzeganiem określonych zakazów lub podejmowaniem działań ochronnych, takich jak zakaz prania i mycia się, żeby nie pieniały się pyski wilków, czy mazanie błotem przy palenisku, żeby zalepić im pyski, oczy i nogi (БМЕР 1994: 78). W ten sposób dzień św. Bogurodzicy łączony jest z okresem przejściowym w cyklu kalendarzowym oraz innymi dniami, w których zwierzęta te otaczane są szczególną czcią (nieprzypadkowo 1, 2 i 3 lutego znane są również jako *Вълчи празници*). Obrzędowo-wierzeniową motywację ma też jedna z nazw poświęconych w Strandży. W tym rejonie 2 lutego obchodzony jest głównie przez kobiety brzemiennie i młode mężatki. Nie mogą one ciąć, szyć, kroić i robić na drutach *за да не „се дунчат очите на Божя майка и да не се раждат децата лихи, с лишанка”* (*белязани, недъгави*) (Гребенарова 1996: 321). Stąd określanie tam dnia św. Bogurodzicy mianem *Второто лиху* jako konsekwencja użycia terminu *Лихите деня* na oznaczenie trzech pierwszych dni lutego (Гребенарова 1996: 321).

W grupie chrononimów o strukturze analitycznej jedynym, który nie odwołuje się do postaci Bogurodzicy lub do kontekstu wierzeniowo-obrzędowego święta jest, poświęcony w Rodopach, *Сечко-Дечко* – „Тъй като народното наименование на февруари е Малък Сечко, то първите два дни от месеца се наричат още Сечко-Дечко“ (Попов 1994: 95).

W badanym materiale wystąpiły tylko trzy formacje syntetyczne (*Богородица*, *Дядко*, *Симьонеста*). Na uwagę zasługują zwłaszcza nazwy notowane w Strandży – *Дядко* i *Симьонеста*. Wydaje się, że ostatnia z nich mogła zostać urobiona od chrononimu *Симьонето* (derywat od imienia świętego) używanego w tym rejonie na określenie trzech pierwszych dni miesiąca. Z kolei *Дядко* wystąpił tylko tam, gdzie nazwa ta odnosi się także do 3 lutego (dnia św. Symeona, zwanego Starym). Zapewne miejscowa ludność, ze względu na fakt, że zarówno 2, jak i 3 lutego obchodzony jest powszechnie przez kobiety ciężarne i matki małych

dzieci, które obowiązują te same zakazy (Гребенарова 1996: 321–322), zaczęła używać jednej nazwy dla obu świąt.

DZIEŃ ŚW. SYMEONA (3 II)¹¹

Dzień św. Symeona to ostatnie z lutowych wilczych świąt (*Вълчи ден*). Szczególną czcią otacza się w nim mitycznego przywódcę wilczego stada – jest najstarszy, wyjątkowo krwiożerczy, porusza się, jak wszystkie istoty związane ze sferą chtoniczną, utykając. I właśnie ta jego cecha fizyczna została utrwalona przez tradycję ludową w nazwach, którymi się go określa, i które następnie przeniesiono na święto związane z jego kultem (БМЕР 1994: 73): *Куцията вълк*, *Куцулан*, *Ромелан* (derywat od przymiotnika *ром* < *хром* (z charakterystyczną dla dialektów elizją nagłosowego *х*) ‘куц, сакат’ (БЕР 6: 316)), *Кривулян*, *Кривно*, *Кривчо* (derywaty od przymiotnika *крив* ‘който не е прав, извит; куц’ (БЕР 3: 5)). Do tej grupy chrononimów można także zaliczyć formację *Третото луху*¹² (*лух* ‘който има някакъв съществен недостатък – куц, сляп, къосе, сакат и пр.’ (БЕР 3: 435)).

Znacznie liczniej poświadczone zostały nazwy przywołujące patrona święta – jego imię występuje w kilku postaciach fonetycznych, w tym z charakterystyczną redukcją nieakcentowanej samogłoski *e* w *и* (Стойков 2002: 211) lub jej zanikiem oraz z nagłosowym *и* jako substytutem greckiej sigmy (Selimski)¹³. Można wśród nich wydzielić zarówno nazwy syntetyczne, jak i analityczne. Pierwszą grupę tworzą chrononimy będące imieniem świętego (*Симонь*, *Шимион*) lub złożeniem tworzonym według modelu – przymiotnik dzierżawczy na *-ов* derywowany od imienia świętego + *ден* (*Симионовден*, *Симоновден*). Druga grupa to zestawienia, w których jednym z komponentów jest imię świętego, a drugim – przymiotnik *свети* (*Св. Симеон*), *зимен* (*Зимен Симеоновден*)¹⁴, *стар* (*Стар Симеон*) lub rzeczownik (*за*)*бележник* ‘naznaczający’ (*Симеон/Симион бележник*, *Симеон Забележник*).

O ile chrononim *Стар Симеон* odwołuje się wprost do tradycji chrześcijańskiej, która przedstawia Symeona jako starca¹⁵, podobnie zresztą jak odnotowana w Strandży nazwa syntetyczna *Дядко*¹⁶ (zdrobienie od *дядо* w znaczeniu ‘стар човек, старец’ (БТР 2002: 204)), o tyle dla chrononimów *Симеон/Симион бележник*, *Симеон Забележник* pod-

stawą onomazjologiczną są obowiązujące w tym dniu wierzenia oraz wynikające z nich zakazy i nakazy. W bułgarskiej tradycji ludowej 3 lutego ściśle przestrzega się zakazu cięcia i krojenia, żeby dzieci i dobytek nie urodziły się z jakimś znakiem ‘белер’¹⁷ (Василева 1974: 317, Василева 1993a: 178, Гребенарова 1996: 321–322) – w Karnobatskim Kraju rankiem najstarsza kobieta w rodzinie uderza nożem w gorącą głownię, wypowiadając specjalną formułę ochronną: *Симион бележник, днес каквото похвана, тук да са бележи* lub *Доде Симион мене забележи, ази него по-напред* (Василева 1993a: 178).

DZIEŃ ŚW. CHARALAMBOSA (10 II)

W tradycji ludowej 10 lutego najczęściej określany jest samym imieniem świętego. W ekscerpowanych źródłach zostało ono odnotowane w różnych postaciach fonetycznych – od form z aferezą, udźwięcznieniem *n* pod wpływem poprzedzającej spółgłoski *m*, po formy z różnego typu uproszczeniami (*Хараламний, Хараламни, Хараламбей, Хараланбей, Хараламби, Хараламбо, Араламней, Арамний, Араламбей, Араламбол, Араламбо, Арала, Арлам*). Stosunkowo niewiele poświadczeń mają złożenia tworzone według modelu – imię świętego lub derywowany od niego przymiotnik dzierżawczy na *-ов* + rzeczownikiem *ден* (*Хараланден, Араламбовден*).

Wśród struktur analitycznych poza zestawieniem imienia świętego z określającym je przymiotnikiem *свети* (*Свети Хараламни*), na uwagę zasługują: *Араламни* – *душовадник* i *Араламния* – *вадидушико*. Dwa ostatnie świadczą o postrzeganiu świętego, na podobieństwo Archanioła Michała¹⁸, jako pośłańca śmierci¹⁹, choć ludowa etymologia każe widzieć w św. Charalambosie (*Хараламний > Хараламбей, Араламней > Араламбей*) jedynie „pana” chorób ‘*бей на болестийте*’ (Стаменова 1986: 258, Попов 1994: 96). Powszechnie wierzy się bowiem, że trzyma on pod kluczem wszystkie choroby²⁰ i zsyła je na tych, którzy nie oddają mu czci (Дражева 1980: 435). Za szczególnie niebezpieczną uważa się dżumę. Według niektórych wierzeń św. Charalmbos ma ją więzić związaną 9 łańcuchami (Василева 1985: 211). Nierzadkie są też ikoniczne wyobrażenia świętego przedstawiające go jak bije i męczy tę najstraszniejszą z chorób (БМЕР1994: 312). To tłumaczy tak licznie poświadczone w

różnych rejonach kraju chrononimy nazywające 10 lutego dniem lub świętem dżumy (*Чуминден/Чумин ден* czy *Чумин празник*) i związane z tym czynności rytualne, zmierzające do jej obłaskawienia, jak np. rozdawanie w cerkwi posmarowanych miodem pit *Да си върви блага и медена* (Åđćĺĺ 1980: 435), *Да ходи сладка и медена* (Василева 1993a: 178).

DZIEŃ ŚW. BŁAŻEJA (11 II)

Część chrononimów związanych z ostatnim wczesnowiosennym świętem bułgarskim bazuje na imieniu (w różnych postaciach fonetycznych) patronującego mu świętego (*Влас, Власи, Свети/Светя Влас, Свети Власия*). Zdarzają się też nazwy będące złożeniem lub zestawieniem z pierwszym członem przymiotnikiem dzierżawczym na *-ов* lub *-ин* od formy *Влас* i drugim członem – rzeczownikiem *ден* (*Власовден/Власов ден, Власинден/Власин ден*). Ciekawą nazwą jest *Власувица* strukturalnie przypominająca formację *задушина* poświadczoną jako chrononim świąt zadusznych (Геров 2: 68, Легурска - Китанова 2008: 94, 100).

W tradycji ludowej święty Błażej (Власий) uważany jest za opiekuna zwierząt domowych, zwłaszcza rogatych¹, co sprawia, że poświęcony mu dzień obchodzony jest w intencji ich zdrowia²² – jedna z notowanych struktur analitycznych określa 11 lutego wprost jako *Волски празник*. W większości miejsc wykonywane wówczas czynności rytualne ukierunkowane są na ochronę wołów przed chorobą (*влас*), którą ludowa etymologia łączy z imieniem świętego.

Kilka regionalnych nazw święta odwołuje się do kontekstu obrzędowego, konkretnych praktyk podejmowanych w tym dniu. I tak oto w Płowdiwskim Kraju podstawą onomazjologiczną nazw *Муканица, Муковден* jest charakterystyczne muczenie (*мучене*), które wraz z naśladowaniem walki wołów towarzyszy rozdawaniu specjalnych chlebów obrzędowych. Stąd pochodzi też nazwa *Волов запор* (*запор* ‘спиране’ КРДД 2001: 85, ‘запиране, забраняне на нещо’ Геров 2: 106), którą zapewne należałoby łączyć z obowiązującym tu 11 lutego zakazem zaprzęgania wołów i oporządzania obór (Стаменова 1986: 258). Z kolei *чифчийски празник*, jak nazywają ten dzień w Rodopach, nawiązuje do mającego miejsce przed wschodem słońca rytualnego objazdu wsi przez

rolników zwanych tu z turecka *чифчиу* (< *çiftçi/çiftçi* (Барболова 2013: 421)), który kończy się karmieniem wołów *pitā* i choro *за да не идват болести в селото* (Попов 1994: 97).

* * *

Reasumując, dla każdego z pięciu wczesnowiosennych bułgarskich świąt lutowych poświadczone zostały zarówno nazwy syntetyczne, jak i analityczne (złożone z dwóch (*чифчийски празник*), rzadziej – trzech (*Света Богородица Зимна*) komponentów). Nie ma wśród nich wariantów akcentuacyjnych. Stosunkowo liczne są natomiast warianty fonetyczne, utrwalające cechy typowe dla dialektów, a zwłaszcza redukcję samogłoski w pozycji nieakcentowanej (*Симеон* obok *Симион*). Warianty gramatyczne to przede wszystkim formacje słowotwórcze: złożenia z pierwszym członem przymiotnikiem dzierżawczym na *-ов/-уф* lub *-ин* (*Власовден* obok *Власинден*), derywaty prefiksalne (*Зарезан* obok *Порезан*), zdrobnienia (*Трифукы* obok *Трифунчето*). W badanym materiale odnotowane zostały tylko dwa warianty fleksyjne – nazwy różniące się formą liczby (*Трифун* obok *Трифунците*).

Ze względu na motywację wśród analizowanych chrononimów można wyróżnić trzy podstawowe modele, z których dwa pierwsze mogą się krzyżować:

1) nazwy motywowane imieniem patrona święta lub jego przydomkiem (sporadycznie), tworzące nazwę syntetyczną (*Трифон*, *Зарезан*) bądź analityczną w dwóch postaciach: a) imię i przydomek występują obok siebie (*Араламни – душовадник*); b) imię jest jednym z komponentów, drugi komponent to przymiotnik *свети* (*Св. Симеон*), a gdy święto obchodzone jest dwa razy w roku – przymiotnik identyfikujący je w wymiarze temporalnym (*Трифонова Богородица*); model ten jest charakterystyczny dla wszystkich pięciu świąt;

1) nazwy odsyłające do warstwy wierzeniowej święta – model poświęcony dla świąt tworzących tzw. wilcze dni (*Вълчи празник*, *Второто луху*, *Куцулан*) oraz dnia świętego Charalambosa (*Чуминден*); można tu włączyć także chrononimy z pierwszej grupy, jeśli źródłem przydomka świętego są ludowe wyobrażenia o nim (*Симеон Забележник*);

2) nazwy przywołujące szeroko rozumiany kontekst obrzędowy – działania o charakterze rytualnym podejmowane w trakcie obchodów

święta (*Муканица, Муковден*), ich obiekt (*Волов запор*) lub wykonawców (*Ден на лозаря*).

БЕЛЕЖКИ

¹ W bułgarskiej literaturze przedmiotu cykl wiosenny (który czasami bywa łączony z cyklem letnim) zwykle zaczyna się 1 marca. W niniejszym artykule święta obchodzone w lutym uznawane są za wczesnowiosenne – por.: Вакарелски 2007: 468, Легурска - Китанова 2008: 91, Агапкина 2002: 29.

² Pojedyncze chrononimy (które nie zostały poświadczone w ekscerpowanych źródłach) zostały przytoczone za tematycznym słownikiem terminów kalendarza ludowego (Легурска - Китанова 2008).

³ Por. różne warianty legendy z motywem Bogurodzicy i jej brata, który za karę odcina sobie nos (Василева 1985: 210, Стаменова 1986: 257, Василева 1993b: 244, Попов 1994: 95, Гребенарова 1996: 321, Попов 1999: 305, Райчева-Ганева 2002: 337).

⁴ Por. ikony, na których św. Tryfon przedstawiany jest z odciętym nosem (Арнаутов 1996: 49).

⁵ Por. miejsca, gdzie św. Tryfona, który – jak głosi legenda – pracował w winnicy, uznaje się za patrona hodowców winorośli (Василева 1974: 316, Василева 1985: 210, Василева 1993a: 177, Попов 1994: 95, Райчева-Ганева 2002: 337).

⁶ Василева 1974: 316, Дражева 1980: 434, Василева 1985: 210–211, Стаменова 1986: 257–258, Василева 1993a: 177, Попов 1994: 95, Гребенарова 1996: 321, Попов 1999: 305, Райчева-Ганева 2002: 337.

⁷ Por. rejon, w którym św. Tryfon znany jest także jako patron karczmarzy (Гребенарова 1996: 321).

⁸ Obchodzone w okresach przełomowych dla przyrody, gdy dochodzi do przejścia jednej pory roku w drugą – jesieni w zimę (w okolicach dnia Archaniola Michała – Архангеловден, 9 XI), zimy w wiosnę (w pierwszych trzech dnia lutego). Por.: БМЕР 1994: 15–16, 73–74, 326–328, 378–379.

⁹ Por. poświadczone w słowniku Gerowa: *Сечко сече, Марта деде, Април кожи продава, на вярә никому не дава* (Геров 5: 312).

¹⁰ Jako nazwa miesiąca termin ten nawiązuje do ludowych wyobrażeń o styczniu i lutym jako dwóch braciach, z których jeden jest starszy, a drugi młodszy (stąd luty jako *Сечко-Дечко*, z drugim komponentem zdrobnieniem od *дете*) (Вълчинова 1994: 35).

¹¹ W części Dobrudży obchodzony jest 2 lutego (Василева 1974: 317).

¹² Por. dwa inne chrononimy z tego rejonu, nazywające święto wypadające 2 lutego (*Второто луху*) i trzy pierwsze dni miesiąca (*Лухите деня*).

¹³ Za uwagi do interpretacji eksцерpowanego materiału na poziomie fonetycznym dziękuję Panu Profesorowi Ludwигowi Selimskiemu. Powołując się na informacje wyniesione z rozmów z Nim, stosuję adnotację (Selimski).

¹⁴ Termin poświadczony w Dobrudży, gdzie 1 września obchodzony jest *Летен Симеоновден*, dla którego charakterystyczne są te same wierzenia i ta sama obrzędowość (Василева 1974: 317). Oba chrononimy przywołują wyobrażenia o bliźniaczej organizacji rocznego cyklu kalendarzowego (ÁĚĽD 1994: 328).

¹⁵ Por. ikonograficzne przedstawienia św. Symeona jako starca z siwą brodą.

¹⁶ Por. znaną tu legendę (nawiązującą do Ewangelii według św. Łukasza) o nienazwanym z imienia starcu, który trzymał na ręku małego Jezusa w czasie, gdy jego matka czytała modlitwę w cerkwi w 40. dniu po położeniu. Według jednego z wariantów legendy starzec początkowo miał odmówić prośbie Bogurodzicy, twierdząc że nie ma sił, ale ostatecznie zgodził się potrzymać dziecko, gdy ta obiecała wrócić mu siły i ustanowić w jego cześć święto (Гребенарова 1996: 321–322).

¹⁷ Por. formy: *симеосвам се* ‘обезобразявам се, осекатявам се’ (БЕР 6: 653), *симьосан* ‘с белег (дете или добитък)’ (БМЕР 1994: 327), *сюмьосан* ‘с недостатък в крак, в ръка или в главата (според вярването, защото е работил на Симеоновден)’ (БЕР 7: 711), które ludowa etymologia łączy z imieniem świętego. Zob. też w kwestii etymologii *сюмьосан* jako pożyczki z greckiego od *appellativum* (Селимски 2015: 308).

¹⁸ Por. wyobrażenie duszy jako *миниятюрен образ на самия човек, който* »св. Архангел изважда, стъпил на гърдите на покійника« (Вакарелски 1990: 34).

¹⁹ tłumaczyłoby to dlaczego w tym rejonie obchody 10 lutego sprowadzają się jedynie do powstrzymywania się kobiet od jakichkolwiek prac, by zapewnić sobie obronę przed świętym — *за да бъдат запазени от него* (Василева 1993б: 245).

²⁰ W Rodopach panuje przekonanie, że św. Charalambos *държи всички болести в една пещера и ги пуска оттам по нареждане на Бога* (Попов 1994: 96). Por. też wierzenia z innych miejsc w Bułgarii (Станемова 1986: 258, Попов 1994: 96, Василева 1995: 211, Гребенарова 1996: 322, Райчева-Генева 2002: 338).

²¹ Por. *skotij bog* jako ludowe określenie św. Błażeja (Urbańczyk 1991: 36). W tym kontekście wartą uwagi jest, odnotowana w bułgarskiej dialektologii i bułgarskim słowniku etymologicznym, formacja *мулешти светец* w znaczeniu

‘Свети Влас, покровител на товарния добитък, който е играел много важна роля в поминъка на родопчнина’ (БД 2: 210, БЕР 4: 316). Słownik etymologiczny pierwszy człon tego zestawienia wywodzi od rzeczownika *муле*¹ ‘домашно животно, кръстоска от кобила и магаре’ (БЕР 4: 314). Tym samym *muli święty/święty od mułów* jako określenie św. Błażeja semantycznie byłoby bliskie *bydlęcemu bogu*. W słowniku tematycznym terminów kalendarza ludowego znalazło się połączenie *Молеци светец*. Autorki podają jedynie jego zasięg terytorialny (Rodopy), co pozwala sądzić, że zostało ono błędnie przytoczone za źródłami słownikowymi. Rodzi się pytanie, czy jest to zwykła literówka, czy też świadome „poprawienie” formy pod wpływem hipotezy przedstawionej w słowniku etymologicznym o możliwym związku między *мулеци* a *моля* (*възможна е и връзка с »моля« (...) с вероятно първоначално значение »молец (се) светец‘, т.е. »който се моли за животните и по този начин ги закриля‘*) (БЕР 4: 316)? Poza zmianą *мулеци* > *молеци* mamy tu także do czynienia z transnominacją – *Молеци светец* występuje jako nazwa święta (Легурска-Китанова 2008: 93), podczas gdy definicje słownikowe podają zestawienie *мулешти светец* tylko w znaczeniu ‘św. Błażej’.

²² Zob.: Василева 1974: 318, Дражева 1980: 435, Стаменова 1986: 258, Василева 1993a: 178, Попов 1994: 97, Гребенарова 1996: 322, Райчева-Ганева 2002: 338.

BIBLIOGRAFIA

Агапкина 2002: Т.А. Агапкина, *Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл*, Москва, 2002.

[Agapkina 2002: Т.А. Agapkina, *Mifopóyticheskie osnovû slavyanskogo narodnogo kalendarya. Vesenne-letniy tsikl*, Moskva, 2002.]

Арnaudов 1996: М. Арnaudов, *Български народни празници. Обичаи, вярвания, песни и забави през цялата година*, Велико Търново, 1996.

[Arnaudov 1996: М. Arnaudov, *Balgarski narodni praznitsi. Obichai, vyarvania, pesni i zabavi prez tsyalata godina*, Veliko Tarnovo, 1996.]

Барболова 2013: З. Барболова, *Речник на турско-българските хибридни съществителни имена*, С., 2013.

[Barbolova 2013: Z. Barbolova, *Rechnik na tursko-balgarskite hibridni sash-testvitelni imena*, S., 2013.]

БД 1965: *Българска диалектология. Проучвания и материали*, кн. 2, ред. С. Кабанов, М.С. Младенов, С. Стойков, С., 1965.

[BD 1965: *Balgarska dialektologia. Prouchvania i materiali*, кн. 2, ред. S. Kabasanov, M.S. Mladenov, S. Stoykov, S., 1965.]

БЕР: *Български етимологичен речник*, С, 1979 (т. 2, ред. В.И. Георгиев), 1986 (т. 3, ред. В.И. Георгиев), 1995 (т. 4, ред. В.И. Георгиев, И. Дуриданов), 1996 (т. 5, ред. И. Дуриданов, М. Рачева, Т.А. Тодоров), 2002 (т. 6, ред. М. Рачева, Т.А. Тодоров), 2010 (т.7, ред. М. Рачева, Т.А. Тодоров).

[BER: Balgarski etimologichen rechnik, S, 1979 (t. 2, red. V.I. Georgiev), 1986 (t. 3, red. V.I. Georgiev), 1995 (t. 4, red. V.I. Georgiev, I. Duridanov), 1996 (t. 5, red. I. Duridanov, M. Racheva, T.A. Todorov), 2002 (t. 6, red. M. Racheva, T.A. Todorov), 2010 (t.7, red. M. Racheva, T.A. Todorov).]

БМЕР 1994: *Българска митология. Енциклопедичен речник*, съст. А. Стойнев, С., 1994.

[BMER 1994: Balgarska mitologia. Entsiklopedichen rechnik, sast. A. Stoynnev, S., 1994.]

БТР 2002: Л. Андрейчин, Л. Георгиев, С. Илиев, Н. Костов и др., *Български тълковен речник*, С., 2002.

[BTR 2002: L. Andreychin, L. Georgiev, S. Iliev, N. Kostov i dr., Balgarski talkoven rechnik, S., 2002.]

Вакарелски 1990: Х. Вакарелски, *Български погребални обичаи. Сравнително изучаване*, С., 1990.

[Vakarelski 1990: H. Vakarelski, Balgarski pogrebalni obichai. Sravnitelno izuchavane, S., 1990]

Вакарелски 2007: Х. Вакарелски, *Етнография на България*, С., 2007.

[Vakarelski 2007: H. Vakarelski, Etnografia na Bulgaria, S., 2007.]

Василева 1974: М. Василева, *Календарни празници и обичаи*. В: *Добруджа. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания*, ред. Д. Тодоров, С. Генчев, Г. Кръстева, М. Младенов, С., 1974, с. 301–344.

[Vasileva 1974: M. Vasileva, Kalendarni praznitsi i obichai. V: Dobrudzha. Etnografski, folklorni i ezikovi prouchvania, ред. D. Todorov, S. Genchev, G. Krasteva, M. Mladenov, S., 1974, s. 301–344.]

Василева 1985: М. Василева, *Календарни празници и обичаи*. В: *Капанци. Бит и култура на старото българско население в Североизточна България. Етнографски и езикови проучвания*, ред. Д. Тодоров, Г. Михайлова, М. Василева, М. Младенов, С., 1985, с. 200–235.

[Vasileva 1985: M. Vasileva, Kalendarni praznitsi i obichai. V: Kapantsi. Bit i kultura na staroto balgarsko naselenie v Severoiztochna Bulgaria. Etnografski i ezikovi prouchvania, ред. D. Todorov, G. Mihaylova, M. Vasileva, M. Mladenov, S., 1985, s. 200–235.]

Василева 1993а: М. Василева, *Календарни празници и обичаи*. В: *История и култура на Карнобатския край*, ред. Д. Тодоров, С., 1993, с. 165–203.

[Vasileva 1993a: M. Vasileva, *Kalendarni praznitsi i obichai*. V: *Istoria i kultura na Karnobatskia kray*, red. D. Todorov, S., 1993, s. 165–203.]

Василева 1993б: М. Василева, *Календарни празници и обичаи*. В: *Софийски край. Етнографски и езикови проучвания*, ред. С. Генчев, Б. Георгиева, С., 1993, с. 234–260.

[Vasileva 1993b: M. Vasileva, *Kalendarni praznitsi i obichai*. V: *Sofiyski kray. Etnografski i ezikovi prouchvania*, red. S. Genchev, B. Georgieva, S., 1993, s. 234–260.]

Вълчинова 1994: Г. Вълчинова, *Сечко и Марта – формирането на един митологичен комплекс в българската народна култура*. В: *Етнографски проблеми на народната духовна култура*, т. 2, ред. Р. Попов, С., 1994, с. 33–77.

[Valchiniva 1994: G. Valchinova, *Sechko i Marta – formiraneto na edin mitologichen kompleks v balgarskata narodna kultura*. V: *Etnografski problemi na narodnata duhovna kultura*, t. 2, red. R. Popov, S., 1994, s. 33–77.]

Геров: Н. Геров, *Речник на български език*, т. 2, 5, Пловдив, 1897, 1904 [фототипно издание, С., 1978].

[Gerov: N. Gerov, *Rechnik na balgarski ezik*, t. 2, 5, Plovdiv, 1897, 1904 [fototipno izdanie, S., 1978].]

Гребенарова 1996: С. Гребенарова, *Календарни обичаи и обреди*. В: *Странджа. Материална и духовна култура. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания на България*, ред. М. Черкезова, Р. Попов, С. Райчевски, С., 1996, с. 305–350.

[Grebenarova 1996: S. Grebenarova, *Kalendarni obichai i obredi*. V: *Strandzha. Materialna i duhovna kultura. Etnografski, folklorni i ezikovi prouchvania na Bulgaria*, red. M. Cherkezova, R. Popov, S. Raychevski, S., 1996, s. 305–350.]

Дражева 1980: Р. Дражева, *Календарни празници и обичаи*. В: *Пирински край. Етнографски, фолклорни и езикови проучвания*, ред. В. Хаджиниколов, М. Велева, Г. Георгиев, Д. Тодоров, С., 1980, с. 422–456.

[Drazheva 1980: R. Drazheva, *Kalendarni praznitsi i obichai*. V: *Pirinski kray. Etnografski, folklorni i ezikovi prouchvania*, red. V. Hadzhinikolov, M. Veleva, G. Georgiev, D. Todorov, S., 1980, s. 422–456.]

КРДД 2001: Л. Антонова-Василева, С. Керемидчиева, *Кратък речник на диалектните думи*, С., 2001.

[KRDD 2001: L. Antonova-Vasileva, S. Keremidchieva, *Kratak rechnik na dialektnite dumi*, S., 2001.]

Легурска - Китанова 2008: П. Легурска, М. Китанова, *Тематичен речник на термините на народния календар*, С., 2008.

[Legurska - Kitanova 2008: P. Legurska, M. Kitanova, Tematichen rechnik na terminite na narodnia kalendar, S., 2008.]

Попов 1994: Р. Попов, *Календарни празници и обичаи*. В: *Родопи. Традиционна народна духовна и социалнонормативна култура*, ред. С. Гребенаров, Р. Попов, С., 1994, с. 82–117.

[Popov 1994: R. Popov, Kalendarni praznitsi i obichai. V: Rodopi. Traditsionna narodna duhovna i sotsialnonormativna kultura, red. S. Grebenarov, R. Popov, S., 1994, s. 82–117.]

Попов 1999: Р. Попов, *Календарни празници и обичаи*. В: *Ловешки край. Материална и духовна култура*, ред. Р. Попов, Г. Михайлова, С., 1999, с. 293–320.

[Popov 1999: R. Popov, Kalendarni praznitsi i obichai. V: Loveshki kray. Materialna i duhovna kultura, red. R. Popov, G. Mihaylova, S., 1999, s. 293–320.]

Райчева-Ганева 2002: В. Райчева-Ганева, *Календарни и празнични обичаи*. В: *Сакар. Етнографско, фолклорно и езиково изследване*, ред. П. Попов, С. Гребенарова, С., 2002, с. 324–371.

[Raycheva-Ganeva 2002: V. Raycheva-Ganeva, Kalendarni i praznichni obichai. V: Sakar. Etnografsko, folklorno i ezikovo izsledvane, red. P. Popov, S. Grebenarova, S., 2002, s. 324–371.]

Селимски 2008: Л. Селимски, *Фамилни имена от Северозападна България. Влашки елемент*, Katowice, 2008.

[Selimski 2008: L. Selimski, Familni imena ot Severozapadna Bulgaria. Vlashki element, Katowice, 2008.]

Селимски 2015: Л. Селимски, *Об этимологии двадцати слов. Дополнения и исправления к Болгарскому этимологическому словарю*. В: *Памяти академика Олега Трубачева к восьмидесятилетию со дня рождения (23.10.1930 – 9.03.2002). Труды Института русского языка им. В.В. Виноградова. IV, Этимология*, Москва, 2015, с. 303–320.

[Selimski 2015: L. Selimski, Ob etimologii dvadtsati slov. Dopolnienia i ispravlenia k Bolgarskomu ýtimologicheskemu slovaryu. V: Pamyati akademika Olega Trubacheva k vosymidesyatiletiiyu so dnya rozhdenia (23.10.1930 – 9.03.2002). Trudû Instituta russkogo yazûka im. V.V. Vinogradova. IV, Ýtimologia, Moskva, 2015, s. 303–320.]

Стаменова 1986: Ж. Стаменова, *Календарни празници и обичаи*. В: *Пловдивски край. Етнографски и езикови проучвания*, ред. Г. Михайлова, М. Василева, М. Велева, А. Примовски и др., С., 1986, с. 244–283.

[Stamenova 1986: Zh. Stamenova, Kalendarni praznitsi i obichai. V: Plovdivski kray. Etnografski i ezikovi prouchvania, red. G. Mihaylova, M. Vasileva, M. Veleva, A. Primovski i dr., S., 1986, s. 244–283.]

Стойков 2002: С. Стойков, *Българска диалектология*, С., 2002

[Stoykov 2002: S. Stoykov, Balgarska dialektologia, S., 2002]

Urbańczyk 1991: S. Urbańczyk, *Dawni Słowianie. Wiara i kult*, Wrocław, 1991.

Joanna Mleczko – assistant professor in the Department of Slavonic Philology, University of Silesia